

МЕДІАМАНІПУЛЯЦІЇ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ (НА ПРИКЛАДІ ЛОКАЛЬНИХ ЗМІ)

Шульська Наталія Миколаївна,

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри соціальних комунікацій
Волинського національного університету
імені Лесі Українки
nat_sh@ukr.net
orcid.org/0000-0003-4703-1798*

Зінчук Руслана Степанівна,

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови
Волинського національного університету
імені Лесі Українки
zinchuk_@ukr.net
orcid.org/0000-0002-5432-7346*

Мета статті. Стаття присвячена дослідженню маніпулятивного контенту в медіа під час російсько-української війни на прикладі волинського інформаційного простору.

Методи дослідження. У статті використано такі наукові методи, як: *опрацювання джерел* (пошук інформації на тему маніпуляцій, фейковості у ЗМІ, а також інформаційних воєн); *описовий* (опис типових ознак фейкових новин, їхньої специфіки та структури); *аналіз* (проектний аналіз українського інформаційного простору на наявність маніпулятивних вкидів).

Результати. У розвідці докладно проаналізовано найбільш популярні фейкові новини пропагандистського характеру, що з'явилися у волинських медіа із початком повномасштабного вторгнення Росії (від 24 лютого 2022 р.). Фактичний медійний матеріал дібрано способом суцільного обстеження локального, зокрема волинського, інфопростору в умовах війни, а також використано маніпулятивний контент, який спростовують такі сайти й антифейкові проекти, як «StopFake», «Брехунець», «Нота-Єнота», «Детектор медіа», «Інститут масової інформації» тощо. Указано на стильові, текстові і формальні особливості фальшивих повідомлень, а також основні способи їхнього спростування.

Висновки. У представленій розвідці запропоновано покрокові рекомендації для боротьби з неправдивими новинами у ЗМІ, а також зацентровано увагу, якими базовими знаннями необхідно володіти, аби протидіяти фейкам та бути інформаційно грамотним в умовах воєнного стану в Україні.

Ключові слова: фейк, дезінформація, спростування.

MEDIA MANIPULATIONS IN THE CONDITIONS OF RUSSIAN-UKRAINIAN WAR (CASE STUDY OF LOCAL MASS MEDIA)

Shulska Nataliia Mykolaivna,

PhD in Philology,

*Associate Professor at the Department
of Social Communications*

Lesya Ukrainka Volyn National University

nat_sh@ukr.net

orcid.org/0000-0003-4703-1798

Zinchuk Ruslana Stepanivna,

PhD in Philology,

*Associate Professor at the Department
of Ukrainian Language*

Lesya Ukrainka Volyn National University

zinchuk_@ukr.net

orcid.org/0000-0002-5432-7346

Purpose. The article deals with the study of manipulative content in the media in the conditions of the Russian-Ukrainian war using the example of the Volyn information space. It has been observed that the main purpose of Russian propaganda is to put us in a state of panic, to make us scared and disoriented and think of running away or surrendering to the enemy as soon as possible, wasting time sending such messages instead of actually helping the army and our country. It was noted that nowadays the main source of spreading manipulative content is primarily social networks, in particular various groups, chats, communities, unofficial Telegram channels, etc. Today, in the conditions of a full-scale Russian-Ukrainian war, it is important to be able to detect and refute all kinds of manipulations, because being armed on the information front means knowing fakes by sight. It is important to define the main markers of disinformation, typical signs of hostile fakes, to be able to think critically and be media literate. Among the main signs of manipulative messages, the following are differentiated: incomplete / inaccurate information; coverage of the event is one-sided; there are not enough arguments, but a lot of clichés, labels, stereotyped judgments; excessive emotionality and lack of references to sources; intimidation; unknown or biased experts; presentation of facts together with assessments or lack of the former.

Methods: processing of sources, descriptive analysis.

Results. The research analyzed in detail the most popular fake news of a propaganda nature that appeared in the Volyn media with the beginning of the full-scale invasion of Russia (from February 24, 2022). Stylistic, textual and formal features of false messages are indicated, as well as the main ways of refuting them. The actual media material was selected by means of a continuous survey of the local, in particular, Volyn information space in the conditions of war, and manipulative content was also used, which is refuted by such sites and anti-fake projects as “StopFake”, “Brekhunets/Fibber”, “NotaYenota”, “Detector Media”, “Institute of Mass Information” etc.

Conclusions. The presented article offers step-by-step recommendations for combating fake news in the mass media, and also tells about basic knowledge you need to have in order to counter fakes and be information literate in the conditions of martial law in Ukraine.

Key words: fake, misinformation, rebuttal.

1. Вступ

Відомо, що ХХІ століття – рушій розвитку активної комунікації між людьми. Ми живемо в еру «швидких повідомлень», коли обмін будь-якими даними між комунікантами займає всього декілька секунд. Нині людям не потрібно чекати цілий тиждень, щоб отримати актуальну інформацію: досить лише розблокувати смартфон або увімкнути комп'ютер. Такі зміни значно вплинули на сферу засобів масової комунікації, адже тепер новини продукують і поширюють із колосальною швидкістю. Це дає змогу працівникам медіасфери швидко створювати й поширювати інформацію, забезпечувати оперативними повідомленнями окрему групу

людей або ж населення цілої країни. Швидкий обмін інформацією – дуже корисна річ у наш час, проте її використовують також і з негативною метою, адже інколи буває важко визначити якість та правдивість таких новин. Також не всі вміють це робити, а контролювати обмін інформацією просто неможливо.

ЗМІ як важливий соціальний інститут істотно впливають на політичні процеси у суспільстві. Конституційно закріплена свобода слова, скасування цензури дають можливість журналістам всебічно висвітлювати важливі події та явища. Однак свобода слова у засобах масової інформації не означає всездозволеність та безвідповідальність. Надто вільна поведінка з інформацією може мати негативні соціальні наслідки, деформувати політичну, соціальну, економічну, культурну орієнтацію як суспільства, так і окремого громадянина.

Новим способом ведення протистояння без зброї нині є інформаційна війна. Її головне завдання – знищення людей не як фізичної сили, а як соціуму. Так, переваги прогресу людство почало використовувати з негативною ціллю – веденням інформаційних воєн, тобто поданням інформації для громадськості з метою подальшого формування в неї потрібних думок, настроїв та вичерпної системи поглядів щодо окремих питань, подій чи людей на користь організатора конкретної інформаційної чи пропагандистської кампанії. Головне завдання цього – маніпулювання масами, тобто внесення у ворожу свідомість потрібних ідей та поглядів, дезорієнтація та дезінформація читацької аудиторії, залякування власного народу образом ворога та створення страху супротивника своєю могутністю.

Оперативність проведення інформаційної кампанії – запорука успішності інформаційної війни, оскільки вона вплине на здатність ворога швидко та оперативно ухвалювати рішення, реагувати на ситуації та вести війну на реальному полі бою. Правильна інформаційна кампанія проти ворога призведе до ухвалення ним хибних рішень і забезпечить недосягнення запланованих завдань. Серед різновидів ведення інформаційних воєн виокремлюємо такі, як поширення маніпулятивної пропаганди або фейкової інформації задля деморалізації населення чи військових. На нашу думку, це найефективніший метод досягнення поставленої мети, адже основні цілі під час інформаційних кампаній – саме населення та військові групування ворога.

Зрозуміло, що коли ворогу не вдається виконати бажане, то він починає «воювати» на інформаційному фронті фальшивими «вкидами» – фейками й маніпуляціями. Це основна мета російської пропаганди, що спрямована на те, щоб увести українців у стан паніки, зробити так, аби ми були налякані й дезорієнтовані та думали про те, щоб швидше втекти або здатися, витрачали час на пересилання подібних повідомлень замість реальної допомоги війську та своїй країні. Нині в умовах повномасштабної російсько-української війни важливо вміти виявляти і спростовувати медіаманіпуляції, адже бути озброєним на інформаційному фронті – це знати фейки в обличчя.

У цьому вбачаємо актуальність теми нашого дослідження. Важливість наукової розвідки підтверджена ще й тим, що у зв'язку із сучасними подіями гостро постає необхідність аналізу локального медіапростору на наявність фейкових повідомлень і неправдивих новин, які продують засоби російської пропаганди.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різного роду маніпуляції у засобах масової інформації, а також фейкові новини як важливий інструмент інформаційної війни спорадично ставали об'єктом аналізу передовсім медіаекспертів, зрідка – науковців і практиків. Зокрема, Р. Герасименко досліджує фактчекінг для журналістів і специфіку перевіряння інформаційних «вкидів» на професійність (Герасименко, 2016); верифікацію роботи із соцмережами вивчає О. Голуб (Голуб, 2016); В. Ейсмут радить, як професійно відрізнити брехню від правди (Ейсмут, 2016); про важливість дотримання професійних стандартів журналістики зауважує І. Куляс (Куляс, 2014) тощо. Окремо темі фейків як різновиду маніпуляцій у ЗМІ присвячені журналістичнознавчі праці таких дослідників: Н. Горбань (Горбань, 2015), І. Мудрої (Мудра, 2016),

М. Прокопенко (Прокопенко, 2014), О. Саприкіна (Саприкін, 2016), І. Пуцяти (Пуцята, 2020) та ін., а також наша публікація про фейк як елемент інформаційної війни (Шульська, Возняк, 2022). У парадигмі деструктивного впливу РФ на свідомість молоді розглядає соціальні мережі Р. Черниш (Черниш, 2015).

Після повномасштабного вторгнення країни-агресора з'явилися поради від Міністерства цифрової трансформації про те, як боротися з російською пропагандою в Інтернеті; наприклад, 10 порад, як не стати жертвою дезінформації в умовах війни від Державної служби надзвичайних ситуацій. Про те, як ідентифікувати неправдиву інформацію й не поширювати її, інформує також Центр протидії дезінформації при РНБО України. Упродовж воєнного часу, який уже п'ятий місяць діє в Україні, негативний маніпулятивний контент, який вкидає у вітчизняний простір російська сторона, виявляють і спростовують такі медійні сайти й антифейкові проекти, як «StopFake», «Брехунець», «НотаЄнота», «Детектор медіа» та «Інститут масової інформації». Локальний антифейковий проєкт «Брехунець» покликаний боротися з дезінформацією у Волинській та Рівненській областях. Із початком війни на сайті «Детектор медіа» стартував подкаст зі специфічною назвою «Русский фейк, іді на...». Творці цього інформаційного ресурсу не лише готують підбірки спростувань фейків, а й розповідають про те, як самостійно навчитися розрізняти маніпулювання, шахрайство, дезінформацію. Проте дотепер відсутні комплексні окремі наукові розвідки, у яких би розглядали детально маніпулятивний контент у локальних, зокрема волинських медіа.

Мета статті – дослідити медіаманіпуляції в умовах російсько-української війни на прикладі волинського інформаційного простору, зокрема указати на мовностилістичні особливості фейкових повідомлень пропагандистського характеру, що з'явилися у волинських ЗМІ із початком повномасштабного вторгнення Росії; з'ясувати їхню текстову структуру й емоційний компонент, виявити основні способи спростування неправдивої інформації; запропонувати покрокові рекомендації для боротьби з фальшивими новинами у ЗМІ, а також вказати на фактчекінгові знання, якими необхідно володіти, аби протидіяти фейкам та бути інформаційно грамотним в умовах воєнного стану.

2. Фейкові новини як засіб медіаманіпуляцій в умовах російсько-української війни

Із запровадженням в Україні воєнного стану вітчизняний інформаційний простір заповнили фейкові новини пропагандистського характеру, які намагаються сіяти дезінформацію серед населення. Неправдиву інформацію здебільшого видають за реальну новину. Часто фейки поширюють не лише у соціальних мережах, але і в традиційних ЗМІ.

Російські засоби пропаганди дуже активно поширюють маніпулятивні новини на різні теми, але здебільшого вони стосуються українських військових та наших переселенців із територій, де ведуться активні бойові дії. Кремлівські ЗМІ у своїх текстах намагаються виставити Збройні сили України в негативному світлі та дискредитувати їх в очах громадськості. Якщо ж сприймати інформацію критично й перевіряти дані в офіційних джерелах, то абсолютно нескладно зрозуміти, що ці текстові матеріали неправдиві й вияскравлюють риси російської пропаганди.

2.1. Типові ознаки маніпулятивних повідомлень ворога

Медіаманіпуляція – вид психологічного впливу, що здійснюють через пресу (газети, журнали, книги), радіо, телебачення, Інтернет, кінематограф, рекламні щити тощо, та призводить до пробудження в об'єкта впливу намірів, які змінюють його бажання, настрої, поведінку й погляди. Нині основне джерело поширення маніпулятивного контенту – це передовсім соціальні мережі, зокрема різні групи, чати, спільноти, телеграм-канали та ін. Фейком називають брехливу інформацію, яку намагаються видати за реальну правдиву новину.

Серед типових формальних ознак ворожих фейків фіксуємо передовсім такі як: простота та зрозумілість (зазвичай інформація максимально проста); апеляція до емоцій реципієнтів через лексеми-маркери «увага», «шок», «сенсація», «важлива інформація», «дуже важливо»

тощо. У такого роду повідомленнях зовсім відсутня інформація на джерела їхньої появи. Основна мета фейкових новин рашистів – сіяти паніку серед українського населення, нагнітати, залякувати. Такі текстівки зазвичай мають нетипову форму, істеричний та емоційний тон висловлення. Джерело подібної інформації – так званий «ексклюзив від друзів, родичів у прокуратурі, поліції, військкоматі, «джерело у вищих колах» тощо. Канал поширення переважно теж невідомий, зазвичай це «сарафанне радіо». Перш ніж розмістити будь-яку інформацію у соціальних мережах або переслати її в приватних повідомленнях, варто спробувати зрозуміти, якого результату ми цим досягнемо. Повинні завжди насторожувати ті повідомлення, що містять заклики на зразок: «це нікому не кажуть», «нас зрадили», «це точно правда» і подібні.

2.2. Фейки, пов'язані з війною, в інформаційному просторі Волині

Крім загальнонаціональних фейків, орієнтованих на масового читача, що намагаються дезінформувати населення всієї країни, багато неправдивих «вкидів» є й у регіональному медіапросторі. Так, за невеликий проміжок часу можна відшукати чималу кількість таких новин у різних засобах масової комунікації: фейсбуці, телеграмі та навіть на новинних сайтах. Здебільшого вони стосуються теми повномасштабної війни, яка розпочалася 24 лютого 2022 року.

У перші тижні війни з різних джерел у вайберівські групи, чати, телеграм-канали почали надходити повідомлення про нібито літаки з «російським десантом», «ДРГ», «зброю в релігійних спорудах». Проте, як виявилось згодом, ця інформація не підтвердилася, але все ж вона встигла поширитися між населенням Волині, а декого навіть увести в панічний стан. Популярним також став відомий фейк про кров, що нібито поранених хлопців із Києва привезли до військового шпиталю в Луцьку. У фальшивому повідомленні закликали, що «*потрібно багато крові, особливо групи IV Rh*

(-)». Згодом у пресслужбі поліції Волині цю інформацію спростували, як і у станції переливання крові, куди телефонували небайдужі лучани, аби допомогти.

Застосовуючи аспекти критичного мислення, вказуємо на виразні ознаки фейковості в популярному повідомленні, яке поширювали з великою активністю. По-перше, це звернення до емоцій через вербальні маркери «*увага*», «*це важливо*», «*крові потрібно багато*». Присутній уже відомий заклик для новин такого типу «*киньте це всім, в усі можливі групи*». Свідченням маніпуляцій є низька мовна культура подібного роду повідомлень: відсутність елементарних правил орфографії, порушення мовностилістичних норм тощо. Специфіка ворожих фейків, як уже зазначали вище, – це псевдоконкретика й нетипова форма представлення текстового складника. Зокрема, у фейкових новинах часто бачимо різномірний шрифт, нагромодження знаків оклику чи запитань, їхнє неправильне використання.

Фейк про кров став чи не найпопулярнішим, бо його поширювали щоразу по-новому, не лише на Волині, але і в інших регіонах України. Мета такої ворожої пропаганди зрозуміла – не лише посіяти паніку про те, що є багато поранених з української сторони, але й дезорієнтувати роботу відповідних служб. Корисним із цього приводу є пояснення фахівців, адже звернення до експертів повинне бути одним із першочергових завдань під час перевіряння такої інформації: «*Термінової і гострої потреби крові у зв'язку із нестачею певної групи та резусу не буває ніколи*».

У перші дні повномасштабного вторгнення поширювали фейк про нібито «*волонтерські дрони*» над Волинською областю, хоча в поліції стверджували, що на Волині в умовах воєнного часу заборонили всі приватні літальні апарати. Прикладом неправдивої інформації також були повідомлення про так звані «*навчальні сирени*», хоча дуже швидко цю інформацію теж спростували. Користувачі соціальних мереж поширювали фейкову новину про те, що потрібно негайно демонтувати всі супутникові антени, встановлені на дахах будинків, адже нібито через них російські загарбники незаконним шляхом отримують інформацію, а в Києві ширилася новина, що такі антени слугували цілевказівниками для літаків. Пресслужба СБУ у Волинській області знову ж спростувала цю інформацію.

Неправдивим стало і повідомлення про «крилату ракету», яка начебто летить у напрямку Волинської області. Цей меседж ширився у різних телеграм-каналах, які публікують непереверені та непідтверджені в офіційних джерелах дані, дотримуючись у такий спосіб принципу оперативності в медійних текстах, водночас забуваючи про один із найважливіших професійних стандартів журналіста під час війни – достовірність. Інформація з'явилася під час повітряної тривоги, проте коли вона закінчилася, ці повідомлення видалили, але свою «місію» вони встигли виконати: привернути увагу читачів до телеграм-каналу і створити в ньому активність.

Найактуальнішою темою фейкових новин на регіональному рівні є залучення Білорусі у війну та її напад на Захід України. Велику загрозу становлять постійні військові навчання, які проводить країна-сусідка біля кордону з Волинською та Рівненською областями. Особливо ситуація загострюється під час повітряних тривог, а телеграм-канал «Беларускі гаюн» публікує інформацію про вильоти винищувачів і переміщення військової техніки. Автори новинного контенту намагаються отримати максимум користі для себе із ситуації з Білоруссю, тому створили навіть телеграм-канал «Чи Білорусь напала на Україну?».

На початку березня вся Волинь була наполохана тим, що нібито в Україну в західному напрямку рухається група білоруських диверсантів. Текстове оформлення цього фейку мало аналогічні мовностильові маркери «увага», «оперативна інформація», «терміново», «поширте в усі групи», «звертайтесь у поліцію», нагромадження окличних конструкцій тощо. А далі був поданий список нібито всіх «диверсантів». Згодом СБУ повідомила, що інформація не відповідає дійсності, оскільки більшість затриманих диверсантів – це громадяни України, лише один серед них із Білорусі.

У полі зору користувачів соцмереж перебував також фейк про 45 дітей, батьків яких убито і яких просили всиновити, хоча розуміємо, що юридично в умовах воєнного стану цей процес неможливий. Масово ділилися неправдивою інформацією про нібито прослуховування телефонів, вимикання геолокації, про підозрілі автомобілі, пасажири яких розпитують про військові частини; про масові ракетні обстріли зі сторони Білорусі тощо. Таких фейкових новин у перші тижні війни було безліч, не поменшало їх і тепер – через кілька місяців воєнного стану в Україні.

Також темою для дезінформативних повідомлень у волинських групах фейсбуку та телеграму стали «вкиди» про державні чи банківські виплати українцям, так званий фішинг. У них ідеться, що держава виплачує громадянам України по три тисячі гривень: людям лише необхідно вибрати свій регіон проживання, і їм нараховують виплату. Дуже часто після таких фальшивих повідомлень іде посилання, за яким потрібно перейти. Воно веде на телеграм-канал, який у такий спосіб накопичує собі читачів, адже тема для людей є злободенною і велика кількість аудиторії соціальних мереж на це «ведеться».

Однак насправді всю правдиву інформацію про соціальні та одноразові виплати можна знайти на порталі «Дія». Часто такі грошові шахрайські схеми передбачають пройти опитування, як було із відомим фейком про нібито грошову допомогу громадянам України в рамках соціальної допомоги від ООН (для правдивості новини і привернення уваги був використаний навіть логотип «ТСН»). Подібні опитування мають від кількох до кількох десятків запитань, але в результаті питання стосуватимуться персональної інформації, де ви живете, з ким, який маєте дохід, який телефон тощо. Наприкінці нараховують відповідну суму (від 10 до 50 тис. грн) і просять ввести дані своєї картки: номер, CVV-код та термін дії. Людина навіть не усвідомлює, що, повністю надавши ці дані, дозволяє шахраям мати вільний доступ до своїх коштів.

Поширена тема маніпулятивних текстових новин – інформація про непідтверджені вибухи на певній території. Наприклад, наприкінці червня у соцмережах (особливо телеграм-каналах) поширювали фальшиві повідомлення, що ніби на території Волині пролунали вибухи. Натомість, в офіційному джерелі – Волинській військовій адміністрації – зауважили, що чутки про звуки вибухів на Волині не мають підтвердження.

3. Рекомендації щодо виявлення і спростування провокативних маніпуляцій і фейків у ЗМІ

Оскільки інформаційна війна між Україною та Російською Федерацією у самому розпалі, аудиторія потребує якісного інформаційного контенту. Це навіть не забаганка, а необхідність. Однак у будь-якому випадку необхідно бути пильним, критично мислити й перевіряти інформацію самотужки лише в офіційних і надійних джерелах. Саме тому Центр протидії дезінформації при Раді національної безпеки та оборони порекомендував українцям спеціальний фактчекінговий бот у телеграмі, що має назву «ПЕРЕВІРКА». Він допоможе перевірити на істинність будь-яку інформацію із соціальних мереж та електронних ресурсів (зокрема, й новинних, адже навіть журналісти подекуди помиляються). Працює чат-бот дуже просто: досить лише надіслати посилання на новину або, наприклад, пост у соціальній мережі, і команда спеціалістів одразу перевірить достовірність фактів, викладених у тексті. Відповідь надійде протягом декількох хвилин, і ви дізнаєтеся про те, правдива інформація чи така фейкова. Головне – дочекатися результату і лише після того ділитися інформацією. У період війни нехтувати цією порадою не варто, адже ворог чатує на вашу помилку й на інформаційному фронті.

Нині особливо важливо дотримуватися покрокових рекомендацій, як не стати учасником поширення російської пропаганди й намагатися спростовувати фальшиву інформацію. Журналісти-практики насамперед радять не поширювати нічого, що не має достовірних джерел; не перепощувати ті повідомлення, у яких хоча б на хвилину засумнівалися. Важливо пам'ятати, що всі повідомлення щодо їхньої правдивості чи фейковості насамперед потрібно перевіряти в офіційних джерелах. Необхідно завжди зберігати самоконтроль і не ставати носієм неперевіреної інформації з надто емоційними лексемами, що містять виразний конотативний контекст, особливо із соцмереж і сумнівних каналів. Сумніви повинні викликати заголовки журналістських матеріалів, які оформлені запитаннями або ж починаються із запитань. Новина повинна носити нейтральний характер, адже якщо в тексті автор розставив «потрібні» акценти, застосовуючи різні епітети з негативною оцінкою («хунта», «ватники», «бандерівці», «терористи», «фашисти»), варто задуматися над правдивістю подібних повідомлень. Наявність оціночних суджень – виразна ознака пропаганди. Якщо у тексті відсутні покликання на перевірені та офіційні джерела інформації, або ж присутні узагальнені вказівки, наприклад, «повідомляють ЗМІ» тощо, то така інформація, очевидно, фейкова або маніпулятивна.

4. Висновки і перспективи подальших досліджень

Отже, можна підсумувати, що місія кожного українця на інформаційному фронті нині важлива, як ніколи. Адже в умовах війни необхідно вміти бути медіаграмотним, критично мислити, протистояти поширенню фейкових новин, спростовувати ворожі маніпуляції й активно боротися з ними. Важливо зберігати самоконтроль, усілякими засобами допомагати інформаційно боротися з ворогом. Перспективними в цьому напрямі можуть бути студії, що розширюватимуть дослідження про медіаманіпуляції, їхні різновиди, вплив на реципієнтів тощо. Важливими стануть наукові праці, пов'язані з медіаграмотністю й навчанням критичного мислення в умовах війни в Україні.

Література:

1. Герасименко Р. Фактчекінг для журналіста: соцмережі та «вкиди» як перевірка на професійність. 2016. URL: https://ua.ejo-online.eu/2065/журналістасоцмережі?print=print&fbclid=IwAR2NOchyGbh0z_Ov7dUMaK82QpG6xBRWQIE98tmYKruu14osAV-TzuzqDCs (дата звернення: 15.06.2022).
2. Голуб О. Медіакомпас: путівник професійного журналіста : практичний посібник. Інститут масової інформації. Київ : ТОВ «Софія-А», 2016. 184 с.
3. Горбань Н. Інформаційна війна триває. Топ-5 фейків про Львів. *Твоє місто*. 28 січня 2015. URL: https://tvoemisto.tv/news/informatsiyna_viyuna (дата звернення: 15.11.2021).
4. Ейсмунт В. Інструменти фактчекінгу: як професійно відрізнити брехню від правди. *Інститут масової інформації*: сайт. 13 жовтня 2016 рік. URL: <https://web.archive.org/web/20210425002841/https://imi.org.ua/articles/instrumenti-faktcheking-u-yak-profesiyno-vidriznyati-brehyu-vid-pravdi-i407> (дата звернення: 15.06.2022).

5. Куляс І. Стандарти й етика журналістики в умовах неоголошеної війни. *Media Sapiens*: сайт, 2014. URL: <https://ms.detector.media/profstandarti/post/11691/2014-10-30-standarty-y-etyka-zhurnalistyky-v-umovakh-neogoloshenoj-viyny/> (дата звернення: 15.06.2022).
6. Мудра І. Поняття «фейк» та його види у ЗМІ. *Теле- та радіожурналістика*. 2016. Вип. 15. С. 184–188. URL: <http://publications.lnu.edu.ua/collections> (дата звернення: 15.06.2022).
7. Прокопенко М. Фейк як інструмент війни. День: щоденна всеукраїнська газета: сайт. URL: <http://m.day.kiev.ua/uk/?fbclid=IwAR08AvncjRgPuPVyKT> (дата звернення: 15.06.2022).
8. Пуцята І. Фейк як метод маніпуляції у ЗМІ: український досвід. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*: зб. наук. пр. Серія «Журналістські науки». 2020. Вип. 4. С. 170–175. URL: <https://science.lpnu.ua/uk/sjs/vsi-vypusky/vypusk-4-nomer-2020/feyk-yak-metod-manipulyaciyi-u-zmi-ukrayinskyu-dosvid?fbclid=IwAR28Pj6593QhTPW5lZOUk> (дата звернення: 15.06.2022).
9. Саприкін О.А. Фейк як інструмент інформаційної війни проти України. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2016. № 1. С. 87–94. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2016_1_15 (дата звернення: 15.06.2022).
10. Черниш Р.Ф. Соціальні мережі як спосіб деструктивного впливу спецслужбами Російської Федерації на свідомість молоді. *Сучасні тенденції розбудови правової держави в Україні та світі*: зб. наук. ст. за матеріалами III Міжнар. наук.-практ. конф. Мін-во освіти і науки України; Житомир. нац. агрокол. ун-т. Житомир: Євенок О.О., 2015. С. 402–406.
11. Шулська Н.М., Возняк О.О. Фейкові новини як елемент інформаційної війни. *Modern research in world science*: proceedings of the 2nd International scientific and practical conference. SPC “Sci-conf.com.ua”. Lviv, Ukraine. 2022. Pp. 1015–1021. URL: <https://sci-conf.com.ua/ii-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-modern-research-in-world-science-15-17-maya-2022-goda-lvov-ukraina-arhiv/> (дата звернення: 15.06.2022).

References:

1. Herasymenko, R. (2016). Faktchekinh dlia zhurnalista: sotsmerezhi ta “vkydy” yak perevirka na profesiinist [Fact-checking for a journalist: social networks and “dumps” as a check for professionalism]. Retrieved from: https://ua.ejo-online.eu/2065/zhurnalistasotsmerezhi?print=print&fbclid=IwAR2NOchyGbh0z_Ov7dUMaK82QpG6xBRWQIE98tmYKruu14osAV-TzuzqDCs (Last accessed: 15.06.2022) [in Ukrainian].
2. Holub, O. (2016). Mediakompas: putivnyk profesiinoho zhurnalista [Mediacompass: a professional journalist’s guide]: Praktychnyi posibnyk. Instytut masovoi informatsii. Kyiv: TOV “Sofia-A”. 184 s. [in Ukrainian].
3. Horban, N. (2015). Informatsiina viina tryvaie. Top-5 feikiv pro Lviv [The information war continues. Top 5 fakes about Lviv]. *Tvoie misto*. Retrieved from: https://tvoemisto.tv/news/informatsiyna_viyina (Last accessed: 15.11.2021) [in Ukrainian].
4. Eismunt, V. (2016). Instrumenty faktchekingu: yak profesiino vidrizniaty brekhniu vid pravdy [Fact-checking tools: how to professionally distinguish lies from the truth]. *Instytut masovoi informatsii*: сайт. Retrieved from: <https://web.archive.org/web/20210425002841/https://imi.org.ua/articles/instrumenti-faktchekingu-yak-profesiyno-vidriznyati-brekhniu-vid-pravdy-i407> (Last accessed: 15.06.2022) [in Ukrainian].
5. Kulas, I. (2014). Standarty y etyka zhurnalistyky v umovakh neogoloshenoj viiny [Standards and ethics of journalism in conditions of undeclared war]. *Media Sapiens*: сайт. Retrieved from: <https://ms.detector.media/profstandarti/post/11691/2014-10-30-standarty-y-etyka-zhurnalistyky-v-umovakh-neogoloshenoj-viyny/> (Last accessed: 15.06.2022) [in Ukrainian].
6. Mudra, I. (2016). Poniattia “feik” ta yoho vydy u ZMI [The concept of “fake” and its types in mass media]. *Теле- та радіожурналістика*. Vyp. 15. S. 184–188. Retrieved from: <http://publications.lnu.edu.ua/collections> (Last accessed: 15.06.2022) [in Ukrainian].
7. Prokopenko, M. (2014). Feik yak instrument viiny [Fake as a tool of war]. *Den*: shchodenna vseukrainska hazeta: сайт. Retrieved from: <http://m.day.kiev.ua/uk/?fbclid=IwAR08AvncjRgPuPVyKT> (Last accessed: 15.06.2022) [in Ukrainian].
8. Putsiata, I. (2020). Feik yak metod manipuliatsii u ZMI: ukrainskyi dosvid [Fake as a method of manipulation in mass media: Ukrainian experience]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu “Lvivska politehnika”*: zb. nauk. pr. Seriya: Zhurnalistski nauky. Vyp. 4. S. 170–175. Retrieved from: <https://science.lpnu.ua/uk/sjs/vsi-vypusky/vypusk-4-nomer-2020/feyk-yak-metod-manipulyaciyi-u-zmi-ukrayinskyu-dosvid?fbclid=IwAR28Pj6593QhTPW5lZOUk> (Last accessed: 15.06.2022) [in Ukrainian].
9. Saprykin, O.A. (2016). Feik yak instrument informatsiinoi viiny proty Ukrainy [Fake as a tool of information war against Ukraine]. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia*. № 1. S. 87–94. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2016_1_15 (Last accessed: 15.06.2022) [in Ukrainian].

10. Chernysh, R.F. (2015). Sotsialni merezhi yak sposib destruktyvnoho vplyvu spetssluzhbamy Rosiiskoi Federatsii na svidomist molodi [Social networks as a way of destructive influence of the special services of the Russian Federation on the consciousness of young people]. *Suchasni tendentsii rozbudovy pravovoi derzhavy v Ukraini ta sviti: zb. nauk. st. za materialamy III Mizhnar. nauk.-prakt. konf. Min-vo osvity i nauky Ukrainy; Zhytomyr. nats. ahrokol. un-t. Zhytomyr: Yevenok O.O.* S. 402–406 [in Ukrainian].
11. Shulska, N.M., Vozniak, O.O. (2022). Feikovi novyny yak element informatsiinoi viiny [Fake news as an element of information war]. *Modern research in world science: proceedings of the 2nd International scientific and practical conference. SPC “Sci-conf.com.ua”*. Lviv, Ukraine. Pp. 1015–1021. Retrieved from: <https://sci-conf.com.ua/ii-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-modern-research-in-world-science-15-17-maya-2022-goda-lvov-ukraina-arhiv/> (Last accessed: 15.06.2022) [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 25.07.2022

The article was received 25 July 2022